

УДК 811.112'373.235:82-398.23

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕТНОНІМІВ WESSI ТА OSSI В ТЕКСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО АНЕКДОТУ**Бассай С. М.**

Стаття присвячена дослідженню вербального вираження поняттєвого, ціннісного та національно-культурного компонентів етнонімів Wessi та Ossi на матеріалі сучасного німецькомовного анекдоту. Надано тлумачення понять “міжетнічні відносини” та “етнічні контакти”. Проаналізовано значення етнонімів Wessi та Ossi як складової німецької лінгвокультури.

Ключові слова: етнічні контакти, етнонім, Wessi, Ossi, анекдот.

Статья посвящена исследованию вербального выражения понятийного, образного и национально-культурного компонентов этнонимов Wessi и Ossi на материале современного немецкоязычного анекдота. Дается толкование понятиям “межэтнические отношения” и “этнические контакты”. Проанализировано значение этнонимов Wessi и Ossi как составляющей немецкой лингвокультуры.

Ключевые слова: этнические контакты, этноним, Wessi, Ossi, анекдот.

The article researches verbal expression of conceptual, image-bearing, national and cultural components of ethnonyms Wessi and Ossi in the modern German anecdote and interprets group names Wessi and Ossi. The meaningfulness of ethnonyms Wessi and Ossi as constituent parts of German lingua culture is analyzed.

Key words: ethnic contacts, ethnonym, anecdote, Wessi, Ossi.

Мовно-культурна ідентичність людини у суспільствах сучасної цивілізації сприймається як найвища духовна цінність. Як жодна людина не може жити без відносин з іншими людьми, так жодна етнічна спільнота не здатна існувати в абсолютній ізоляції від інших народів. Зазвичай обмін між двома або більше етнічними спільнотами матеріальними та духовними продуктами їх діяльності, здійснюваної в різних формах, має в етнології назву “міжетнічних відносин” [3, с. 576]. В етнології іноді не розмежують поняття “міжетнічні відносини” й “етнічні контакти” [7]. Але більшість науковців дотримується думки, що ці поняття корелюються, однак вони становлять різні феномени [1].

Під “етнічними контактами” розуміють “безпосередні способи спілкування, які можуть видозмінюватися на різних етапах міжетнічних відносин” [3, с. 387]. У разі зіткнення двох культур спочатку відбувається контакт, який набуває певного характеру, потім між представниками цих культур устанавлюються міжетнічні відносини. Якщо характер контакту змінюється, то внаслідок змінюються й міжетнічні відносини. Отже, поняття “міжетнічні відносини” й “етнічні контакти” представляють собою різні явища, які залежать один від одного, і міжетнічні відносини є результатом етнічного контакту.

За способом спілкування етнічні контакти поділяються на два види: прикордонний і проникаючий [1, с. 365]. Перший вид має місце, коли контакти відбуваються на стику етнічних територій або в зоні сусідства різних етносів. Найкращим прикладом є перетинання німецької та австрійської культур. Важчим стає ситуація, коли одна культура штучно (внаслідок політичних або соціокультурних подій) була розподілена на дві складові. Найяскравішим прикладом проникаючого етнічного контакту є взаємодія жителів Федеративної республіки Німеччина (ФРН) та Німецької демократичної республіки (НДР) в період холодної війни. За цей період сформувалися дві окремі етнічні спільноти, що отримали назви Wessi та Ossi – автоетноніми жителів західної та східної частини Німеччини, населення колишніх ФРН і НДР [5].

Об'єктом дослідження у статті є етноніми Wessi та Ossi, предметом – вербальне вираження поняттєвого, образного, ціннісного та національно-культурного компонентів цих етнонімів на матеріалі сучасного німецькомовного анекдоту. Під

“етнонімом” у праці розуміється спільне національне ім'я, яке формує та організовує людей навіть більшою мірою, ніж спільна мова, спільне походження, територія, ніж звичаї та вірування.

Мета публікації полягає у дослідженні взаємовпливу між використанням етнонімів як результату суспільно-політичної номінації та зміною змісту позначуваного поняття в тексті гумористичної спрямованості.

Завдання полягає у характеристиці на матеріалі сучасного німецькомовного анекдоту семантичного обсягу та мовних характеристик етнонімів *Wessi* та *Ossi*, зумовлених дифузністю названого явища у соціальній реальності Німеччини. Відповідно необхідно встановити, чи спостерігається в їх використанні вираження особливих для німецькомовної лінгвокультури типів ідентифікації.

Поняття “*Wessi*” та “*Ossi*” досліджувалися німецькими науковцями як назви стереотипів або соціальних категорій на матеріалі діалогічного мовлення (побутова тематика) (П. Ауер, К. Біркнер, У. Бредель, Н. Діттмар, Ф. Керн, М. Рот, Х. Хаузендорф, М. Цижевські), дискурсологічні розвідки (М. Венгелер, С. Шиффер) та лінгвістичні дослідження (У. Пределлі, К. Хафец) на тему стереотипів і картин (само)сприйняття були спрямовані на виявлення проблем взаємодії різних етнічних груп у Німеччині. В Україні проблему особливостей функціонування понять *Wessi* та *Ossi* в аспекті семантики, прагматики та лінгвокультурного змісту досліджено в працях І. Г. Шікіди [6]. Однак комунікативні аспекти взаємодії між західними та східними німцями в комічному дискурсі залишалися поза увагою вчених.

Поняття *Wessi* та *Ossi* з'явилися після Другої світової війни та проіснувавши майже півріччя, не зникли одночасно з падінням Берлінського муру. Адже індивідуальні знання про світ та соціальні цінності людини відрізняються у мешканців західного та східного регіонів німецької держави як спадкоємців двох протилежних соціально-економічних і політичних систем, що, безумовно, пробуджує інтерес науковців з питань етнології та лінгвокультурології.

Лінгвокультурна взаємодія між людьми здійснюється за допомогою мовних одиниць, зміст і смисл яких відображають історично-культурні цінності певного етносу. Регулятором процесів комунікативної взаємодії виступають тексти малої форми (статті у ЗМІ, анекдоти, тощо), оскільки ними відображаються усі сфери людського спілкування. Саме анекдоти відображають актуальні для членів об'єднаного німецького суспільства теми, однією з яких є проблема соціокультурного поділу німців на західних та східних, названих *Wessi* та *Ossi*.

Найкращою ілюстрацією такої ситуації є наступний анекдот: *Sagt ein Ossi zum Wessi: “Wir sind alle ein Volk!” Darauf der Wessi: “Ja, wir auch!”* – *Ossi* говорить *Wessi*: “Ми всі єдиний народ!” На що *Wessi* відповідає: “Да, ми також!”

Спільною рисою семантичної структури понять “*Wessi*” та “*Ossi*” є значення “походження” та “соціальної ролі”. Етнонім *Ossi* додатково виявляє: а) значення “корінного населення”, емоційно відданого своїй Батьківщині у вузькому (Схід Німеччини, колишня НДР) і широкому сенсах (Федеративна республіка Німеччина) і б) значення “інакшості” за територіально-соціокультурними ознаками (протиставлення *Wessi* за умовами соціалізації). Із етнонімом *Wessi* пов'язано додатково: а) значення “певних рис характеру” (зверхність, гедонізм, індивідуалізм, хвалькуватість) і б) значення відповідної “манери поведінки”.

У лінгвокультурологічному аспекті поняття “*Wessi*” та “*Ossi*” є іменами лінгвокультурних концептів *Wessi* та *Ossi* – вербалізованих ментальних утворень, семантична (внутрішня) структура яких включає поняттєвий, образний, ціннісний і національно-культурний компоненти та відображає ментальні риси німецького народу. Порівняння цих етнонімів надано в табл. 1.

Етноніми *Wessi* та *Ossi* відображають два відмінні, культурно марковані погляди на соціальну реальність Німеччини, які знаходяться у відношенні протистояння за критеріями їхніх ідеалів і цінностей, мають ідеологічне підґрунтя та визначаються різним типом предметного знання та емотивного досвіду. У поняттях “*Wessi*” та “*Ossi*” закладено смисл персоніфікованої об'єднаної Німеччини, яка опинилася у непростому становищі через Возз'єднання 1989/90 рр. Їх ядро складають конкретні уявлення, закріплені у вигляді стереотипів – інваріантної сукупності обов'язкових і передбачуваних емотивно-оцінних ознак, які носії певної лінгвокультури визначають

як типові, сутнісні і стійкі. Інформація, яку передає стереотип, є культурно детермінованим знанням про певний феномен дійсності.

Таблиця 1

Порівняння етнонімів *Ossi* та *Wessi*

Складові Етноніми <i>Ossi</i>	Складові Етноніми <i>Wessi</i>	Спільні риси етнонімів <i>Wessi</i> та <i>Ossi</i>
“Певні риси характеру” (ненадійність, ледачість, споживацьке відношення до оточення, безініціативність)	“Певні риси характеру” (зверхність, хвалькуватість гедонізм, індивідуалізм)	досліджувані етноніми функціонують як повсякденні, нейтральні, відомі, навіть пестливі позначення
“Інакшість” за територіально-соціокультурними ознаками (протиставлення <i>Wessi</i>)	Відповідна “манера поведінки” (типова володарська позиція; хтось, хто за допомогою напускної поведінки компенсує слабкість своїх якостей)	Зображення <i>Wessi</i> і <i>Ossi</i> набуває стереотипуючої функції стереотипів, провокаційний ефект якої досягається стилістично за рахунок їхнього використання у контрастних паралельних конструкціях
“Соціальна роль” <i>Ossi</i>	“Соціальна роль” <i>Wessi</i>	Складова “соціальної ролі”
Емоційно забарвлені ознаки “невдоволеність”, “ностальгічність”, “старомодність”. Існують такі стереотипи західних німців щодо східних: стереотип про регіональну гомогенність у східнонімецьких федеральних землях, ототожнення Сходу Німеччини з кордоном	Емоційно забарвлені ознаки “зазнайство”, “необізнаність”, “пихатість”. Існують такі стереотипи східних німців щодо західних: демонстративна повчальність панівне становище / перевага, вузькість і поверховість поглядів	Називання відмінностей між західними і східними німцями. Оцінка цих відмінностей змінюється з негативною на нейтральну. На сучасному етапі номени <i>Wessi</i> і <i>Ossi</i> вживаються у стилістично нейтральній тональності
Називає особливу складову ідентичності, яка усвідомлюється німцями як проміжна ланка між її національним і локальним компонентами та як невід’ємна частина їхнього менталітету	Не можна встановити самостійного значення ідентифікації на особливому для німецької лінгвокультури рівні, в даному випадку – західнонімецької соціокультури, тому що ідентифікація на тому рівні, який називає номен <i>Wessi</i> , може збігатися з національним. Це значення реалізує себе тільки у співвідношенні із використанням <i>Ossi</i>	Стає можливим іронічно-жартівливо виразити уявлення про соціокультурний поділ німців на західнонімецький і східнонімецький “етноси”. Мовна і культурна ідентифікація перетворюється на (майже барокову) рольову гру з “ефектом сюрпризу” в спектаклі з участю <i>Ossi</i> та <i>Wessi</i>

З позиції структурного оформлення всі анекдоти про *Wessi* та *Ossi* поділяються на міні-оповідання, діалог (в анекдоті, що прагне до мовленнєвої економії, домінує питально-відповідальна форма (*Wieso sind die Wessis so klein? – Weil Ihre Eltern gesagt haben “Wenn ihr groß seid müsst ihr arbeiten!”*)), віршована форма (*Hängt der Wessi tot im Keller war der Ossi wieder schneller, hängt der Ossi tot daneben war der Wessi noch am Leben*).

В тексті анекдоту поняттєвий компонент етнонімів виражений наступним чином: Ossi характеризується недостатнім ступенем обізнаності у реаліях об'єднаної Німеччини, несучасністю / непрогресивністю у способі життя і мислення, діалектальними особливостями німецької мови, що утруднюють розуміння його мовлення для Wessi, а також частим безробіттям та особливим душевним складом. Wessi як представник суспільної більшості, характеризується ненадійністю, жагою швидкого економічного збагачення і несимпатичністю. Для Ossi етнонім Wessi виступає синонімом до слова Bundesdeutsche (взагалі німці). Через опозицію “свій” – “чужий” концептуальні ознаки “зарозумілість” і “зверхність” та “низький рівень інтелекту”, “непопулярність” і “ледачість” формують відповідно стереотипи Wessi та Ossi.

Дане твердження гарно ілюструє наступний анекдот: *“Was kommt heraus, wenn man einen Wessi mit einem Ossi kreuzt? – Ein Arroganter Arbeitsloser.”* – Що буде, якщо схрестити Wessi та Ossi? – Зарозумілий безробітний.

У наступному анекдоті підкреслюється зарозуміле всезнайство Wessi:

Unterhalten sich zwei Ossis: Kennst Du den Unterschied zwischen Gott und dem Wessi? Gott weiß alles und Wessi weiß alles besser.

Спілкуються два Ossi: Чи знаєш ти різницю між Богом та Wessi? Бог знає все, а Wessi знає все краще.

Образну складову вербального вираження обох понять становлять асоціації: Ossi – із бідністю та культурою, Wessi – із багатством, що актуалізуються в таких загальноновживаних метафорах, як: Wessi та Ossi – члени однієї сім'ї: брати і сестри, нерівні брати, пара / подружжя; Wessi та Ossi – суперники, переможець і переможений; Wessi та Ossi – не друзі, а вороги; Ossi – жертва.

Елемент суперництва, що межує з ворожістю проілюстровано в наступному анекдоті: *Treibt ein Schwarzer und ein Weißer im See. Wen rettest du? Den Neger natürlich! Der Weiße könnte ein Wessi sein.*

В текстах анекдотів також підкреслюється пріоритет духовних цінностей для Ossi та матеріальних – для Wessi. Відсутність єдності між західними та східними німцями, їхня нерівність в об'єднаному суспільстві зазнають вкрай негативної оцінки і сприймаються як нечесність, несправедливість, обман і особиста образа. Спадковий, усталений і клішований характер цих уявлень дозволяє визначити їх як явища культури і виокремити у межах німецької національної культури дві соціокультури – західно- і східнонімецьку.

Національно-культурна складова концепту Ossi формується додатково через вираження належності до колишньої НДР та специфічні символи східнонімецької соціокультури (приказки, саксонський діалект, штазі), в той час як після об'єднання Німеччини Wessi страждає від “оссіфікації” свого раю (та розвиває в собі “вестальгію” (*Westalgie*) за її гедонізмом і індивідуалізмом. Лексичним новоутворенням *Westalgie* в німецькій лінгвокультурі позначають почуття на противагу “остальгії” (*Ostalgie*).

Так, в анекдоті часто зустрічаються згадки про існування Берлінської стіни як одного з найголовніших елементів “остальгії”: *Was ist die Lieblingssportart eines Ossis? Bobfahren – links ne Mauer, rechts ne Mauer und es geht immer bergab.*

Базуючись на аналізі вербального вираження поняттєвого, ціннісного та національно-культурного компонентів обох етнонімів серед анекдотів про східних та західних німців (Ossi – Wessi – Witze), за змістом виокремлюють наступні групи анекдотів: анекдоти, що виражають ворожість, й анекдоти, що оцінюють ситуацію до та після об'єднання Німеччини.

Вагому частину анекдотів складають ті, що виражають ворожість сторін: *Ein Nachtgebet in Ostdeutschland vor dem Schlafengehen: “Gott schütze mich vor Sturm und Wind, und Wessis die im Osten sind.”* – Нічна молитва у Східній Німеччині перед сном “Боже, захисти мене від буревіїв, вітрів, та від Wessi, що є на Сході”.

Аналізуючи засоби створення комічного ефекту в анекдотах про східних та західних німців можна стверджувати, що практично завжди в основі їх побудови полягає алогізм. Виділено наступні лексичні засоби: оксюморон, контекстуальні антоніми, скриті порівняння, подвійна актуалізація значення, фразеологізми; морфологічні засоби: різне семантичне наповнення службових частин мови (артиклів,

часток); засобів словотворення: створення похідних слів, розшифровка абревіатур; стилістичні засоби: порівняння, гіперболи, метафори, евфемізми.

Наступний анекдот ілюструє семантичне наповнення часток "oder", "nu" значенням "невпевненість у собі", "сумніви у власних силах", в той час, як частка "na" містить у собі значення "впевненості": *Was sagt der Wessi nach dem Sex?: "Na, wie war ich?" Und was sagt der Ossi nach dem Sex? "Nu, war doch nicht alles schlecht, oder?"*

В наступному анекдоті слово "schwanger sein" (вагітна) замінено евфемізмом "in der besten Hoffnung sein", щоб підкреслити освіченість та соціальну перевагу Wessi над Ossi.

Kommt die Tochter zum Vater: "Vati, ich bin in der besten Hoffnung." – "Wer ist das?" fährt der Vater auf. – "Das ist ein Neger." – "Gott sei Dank, ich dachte, das sei ein Ossi!" – Дочка підходить до батька: "Татусю, я вагітна". – "Від кого?" здійсмається батька. – "Від негра". – "Слава богу, бо я вже подумав, що це східний німець!"

Для людини зі Сходу "Wessi" є тільки людьми, що думають про машини та кар'єру маріонетки, що руйнують іншу культуру, але при цьому органічно не здатні зрозуміти, що вони руйнують. В уявленні Ossi "Wessi" – багаті, жадібні, пихаті та дурнуваті люди.

Західні німці живуть міфами про те, що "Ossi" заради бананів зруйнували Берлінську стіну, що вони ледащі, безініціативні, звикли жити під заступництвом держави, тому безініціативні.

Так, подібний міф знайшов своє відображення в тексті анекдоту: *Wie kann man ohne Kompass herausfinden wo Osten und Westen ist? ANTWORT: Man schlägt eine Banane, legt sie quer auf die Mauer, von der Seite wo die Banane angebissen ist – da ist Osten!*

Викривати східний засіб життя стало за добру манеру у західних інтелігентів, адже вони створюють образ злого, підозрілого, інфантильного й неосвіченого сусіда Ossi, який не здатний сприймати добре відношення до себе та який скрізь бачить підступ. Для західного менталітету "Ossi" – це людина невеликої культури та великої думки про себе, який не тільки сидить у "Wessi" на шиї, але й ще нудить про свою пригнобленість.

Відомо, що будь-яка спільнота завжди реагує на безладдя однаково – за допомогою жарту або анекдоту, що підтверджують той чи інший стереотип.

Наприклад, *Wusstet Ihr schon, woraus der Ossi gemacht wird? Aus Lehm, Wasser und ein wenig Scheiße; aber mit der Scheiße muss man sehr vorsichtig sein, denn wenn man zuviel davon nimmt, dann wird's ein Wessi.* – Чи знаєте Ви з чого зроблені "Ossi"? З глини, води, та трохи лайна... Але з лайном треба бути обережним, бо якщо взяти забагато, то отримуємо "Wessi"!

Ще один приклад: *Ein Ostdeutscher (Ex) Unternehmer schreibt: Es gibt 3 Möglichkeiten um seine Firma zu ruinieren: 1. Mit Frauen, das ist die schönste... 2. Mit Alkohol, das ist die sicherste... 3. Mit einem Wessi, das ist die schnellste...* – Східний німець (колишній) пише: Є три способи зруйнувати його бізнес: 1. Присутністю жінки, що є найкращим... 2. Присутністю алкоголю, що є найбезпечнішим... 3. Присутністю Wessi, що є найшвидшим...

Отже, нами досліджено значення етнонімів Wessi та Ossi, виділено їх спільні та відмінні риси. Доведений існуючий у свідомості сучасних німців взаємовплив цих понять, підкреслено значення прикордонних "етнічних контактів" цих спільнот для розвитку подальшого функціонування етнонімів Wessi та Ossi. Ці поняття називають складові частини менталітету німецького етносу та є невід'ємним елементом німецької лінгвокультури.

Проаналізовано вербальне вираження поняттєвого, образного та національно-культурного компонентів етнонімів Wessi та Ossi на матеріалі німецького сучасного анекдоту. Так, спільною рисою семантичних структур цих етнонімів у тексті анекдоту є значення "соціальної ролі", певного місця в суспільній ієрархії.

Національно-культурна складова етнонімів Wessi та Ossi виявляє себе в тексті анекдоту через вербалізацію належності західних і східних німців до німецької національності та актуалізацію особливостей їх комунікативної поведінки.

Перспективи подальшого дослідження визначаються поглибленням вивчення змісту етнонімів Wessi та Ossi в тексті німецькомовного анекдоту через встановлення їх концептуальних, у тому числі лінгвокультурологічних, смислів.

Література

1. Кафарський В. І. Етнологія : підручник / В. І. Кафарський, Б. П. Савчук. – К. : Центр навч. літ., 2006. – 431 с.
2. Кораллов В. В. Этнокультурные процессы новейшего времени / В. В. Кораллов. – М. : Наука, 1995. – С. 213–256.
3. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – К. : Грамота, 1996. – 873 с.
4. Тавадов Г. Т. Етнологія : учебник для вузов / Г. Т. Тавадов. – М. : Наука, 2002. – 324 с.
5. Шікіда І. Г. Функціонування номенів “Wessi” і “Ossi” у сучасному комунікативному просторі німеччини : автореф. дис. ... канд. філол. наук / І. Г. Шікіда. – Харків, 2012. – 23 с.
6. Шікіда І. Г. Семантика та функціонування номена Ossi у сучасній німецькій публіцистиці / І. Г. Шікіда // Нова філологія : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2010.
7. Юрий М. Етнологія : навч. посібник / М. Юрий. – К. : Дакор, 2006. – 355 с.
8. WTS – Witze, lustige Texte, SMS-Sprüche [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.haha.at/witze/witze/Nationalitaeten/90>. – Назва з екрана.
9. WWW – Witze, Witze, Witze [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cyber-tango.com/jokes/jokes4.html#ethnisch>. – Назва з екрана.